

הרב שלמה סוקניק

ראשית צמיחת גאולתנו שיטת מו"ר הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל בדבר התפילה לשלום המדינה

א

מאז פרסמה הרה"ר לישראל את תקנת אמירת התפילה לשלום המדינה, בנוסח שהיה לפני מועצת הרה"ר דאז והרבנים של הערים הגדולות בא"י, יליאמר בשבת וביו"ט בביהכנ"ס לאחר קריאת התורה (כפי הנוסח שהתפרסם ע"י הרה"ר בעיתונות בט"ו באלול התשי"ח), נאמרה התפילה בישיבת "מרכז הרב" כמו רבים ממקומות תפילתן של ישראל בכל מרחבי ארצנו, ובכל מרחבי מקומות מושבותיהם שבח"ל.

תלמידים ותיקים בישיבה זוכרים ומזכירים את יחסו החיובי של מו"ר הרצי"ה קוק זצ"ל לתפילה לשלום המדינה, יחס שעבר באופן ברור ומוחלט אל תלמידיו. יחס זה נמשך כל ימי כהונתו של מו"ר הגר"א שפירא זצ"ל בישיבה, למרות העליות והמורדות שביחס הממשלה כלפי הארץ וכלפי העם, וביחס הממשלה כלפי תפקידה במהלך השנים הללו, ובעיקר בשנים האחרונות, לא נשתנה אצל מו"ר הרב זצ"ל דבר, ביחסו היסודי כלפי התפילה לשלום המדינה וכלפי תוכן אמירתה.

אדרבא, ככל שנתעצם החילוק בין ערך המדינה מצד הכלל הישראלי ועניינו, לעומת הממשלה הזמנית החולפת, שאינה בהכרח אחת עם הערך היסודי והכללי של המדינה, כפי ששינן לנו מו"ר הרב זצ"ל כיסוד לשיטתו האמונית הכללית בהלכות ציבור שבזמן הזה, כן יותר ויותר נתברר כי התפילה לשלום המדינה מבחינתו, שייכת לצד הכללי הזה שבמדינה, שהיא של כלל ישראל וכלל הדורות בישראל, והיא אלוקית עליונה ושלנו היא, ולא מצד הממשלה הזמנית והחולפת ובייחוד בשעת חולשתה.

חילוק זה הדגיש הרב בשיחותיו בשנותיו האחרונות לפני פטירתו, בעיקר ביחס למצב שנשתרר במדינה סביב עניין הנסיגה מחבל עזה ועקירת היישובים שם, ופורסמו הדברים ברבים. הרב תמיד חזר והדגיש בדבריו, ביחס לעצם קיומה

של מדינת ישראל והתחדשות שלטון ישראל בה, שהם עצמם מפעל אלוקי הראוי להודאה ולשבח כלפי שמיא עליהם. דוגמא לדבר מוצאים אנחנו במכתב שכתב הרב ביחס לשיבות ההסדר, וכלפי ההתנגדות הנשמעת כלפיהם, כתב הרב: "אמנם כל ההתנגדות וההתנשאות נובעות מעצם ההתנגדות לקיום המדינה כידוע, ואם כי ישנם גדולי תורה שסוברים כך, אבל כל הטענות והמענות הם של מסיתים ובעלי מחלוקת נגד רבנים, וכידוע לך והכל יודעים זאת, שלא מפייהם אנו חיים על המדינה ועל ערכי הרוח שבייסודה, כגון - אחדות ישראל, הסנגוריה על כלל ישראל, עלייה לא"י והתיישבות בה, שחרור עול גויים, קיום המדינה והגנה עליה. כל אלו והנספחות להם, כולם ערכים של תורה, אמונה ומצוות. וגם על זה נאמר כי לא דבר ריק הוא מכם, ואם ריק הוא - מכם, והכל נוסד על סמך גאוני תורה מארי דארעא קדישא. מאוד מצער שקיימת שטיפת מוח אדירה בנידון ומהפכים שקר ואמת, אבל לא רצוי להיכנס לוויכוח שיש בו משום ליבוי מחלוקת. **נורא הדבר לשמוע, שישנם רמ"ם כאלו שאינם סובלים את התפילה לשלום המדינה, וזה פוגע כביכול במצפונם.** אינני חייב להאמין לשמועה זו, אבל ודאי עכ"פ, שצעירים שנפשו חשקה לעלות בתורה, אינם צריכים לנהור למקומות בהם יכנסו, חלילה, למשבדים נפשיים, לשבור ולשנות את השקפת עולמם התורנית עליה התחנכו בישיבות לצעירים" ("מורשה", עמוד רז).

ב

בשיחה בפני רבני אירופה בדבר תפקידה של הרבנות ועניינה, אמר הרב זצ"ל את הדברים הבאים:

"הרבנות הראשית הדגישה תמיד את העניין של ראשית צמיחת גאולתנו, היות וגלות הוא מצב לא נורמלי. אין לך ביטול תורה גדולה מזה! כדברי חז"ל (חגיגה ה, ע"ב). גלות היא סילוק השכינה, היא חורבן עולמות, ומתאבלים אנו על כך אלפי שנים. מקומם של ישראל הוא בא"י, אין גידול בתורה ובעבודת ה' כמו בא"י. ראשית צמיחת גאולתנו הוא ביטוי של ציפייה לישועה, שכל אדם מצווה על כך וכמ"ש הסמ"ק שזה מדאורייתא, ונלמד מהפסוק 'אנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, עיי"ש. **כשקורה דבר כזה שאלפיים שנה בגלות מרה, והתפללנו כל יום והביאנו לשלום ותולחנו קוממיות לארצנו, ושבור עול הגויים מעל**

צווארנו, ואח"כ אנו משוחררים מעול הגויים ובאים קוממיות לארצנו - האם זו לא ישועה? ידוע לכם שגם גלות מתוקה כארה"ב ואנגליה זו גם גלות, ואתם העדים לכך מורי ורבותי" (מורשה", עמודים רכה-ו, ועיי"ש בעמוד רלא, על תיקון מטבע הלשון יראשית צמיחת גאולתנו עיי הרה"ר, שעיקר עניינו של ביטוי זה הוא, ע"מ לאחד את הרבנות עם היישוב היהודי שקם לתחייה בארץ, ועם מדינת ישראל שקמה אז).

הדגשה זו של הרה"ר לישראל בדבר **יראשית צמיחת גאולתנו** נעשתה ונעשית בעיקרה ע"י תקנת התפילה לשלום המדינה. כך נמצאים אנו למדים, מהתייחסותו של מו"ר בדבריו לאחד הביטויים שעליהם התרעמו רבים בנוסח תפילה זו, שכביכול שלא ממקור הקודש יצא, את דעתו שלו ביחס לביטוי זה, וכמו שבירר הרב בדבריו, שלא רק שביטוי זה ממקור הקודש יצא ואמיתי הוא, אלא עוד הינו גם מרכזי וייסודי בבניין חיי האדם ובתפילתו, ביטוי אמיתי ומכוון עם תפילתם של בני דורות קודמים, וזהו מייסודי ציפיית הישועה של האדם מישראל, עליה הוא מצווה בתורה.

ג

ימים לא קלים ביחסים שבין הישיבה והציבור התלוץ והקדוש הקשור לישיבה לבין הממשלה והשלטון, עברו עלינו בעת אשר שימש מו"ר הרב זצ"ל כראש הישיבה. בזמנים אלו עלו ונשנו, שוב ושוב, ביטויים שונים וחרופים כנגד עצם אמירת התפילה, או לחילופין בעד שינוי נוסח בסדרי התפילה הללו. הרב הביע דעתו שוב ושוב כנגד שינויים בנוסח התפילה, או במנהג אמירתה. גם בשעה שנחתמו הסכמים קשים ורעים כלפי עתידה של ארצנו הקדושה, ואף בשעה שמו"ר הרב שאול ישראלי, ששימש ראש ישיבה יחד עם הרב, מחה במעשה ובקול כנגד מעשי הממשלה, וכלפי התפילה לשלום המדינה, עם זאת **היתה דעת שניהם שווה שלא לשנות מנוסח אמירת התפילה ולהקפיד בעצם אמירתה בישיבת 'מרכז הרב'**.

אומנם הרב ישראלי כתב בשעתו מכתב שלא לפרסום, לתלמיד בישיבה כנגד בגידת הממשלה בתפקידה, וכנגד אמירת תפילה לשלום המדינה ראשיה שריה ויועציה של ממשלה זו, ואף עשה מעשה מחאה בפועל ובקביעות בזמן אמירת התפילה בישיבה, אבל אף על פי כן כשנשאל על כך, כפי שמעיד מו"ר הרב יעקב שפירא שליט"א, אמר אז הרב ישראלי, שאין סתירה בין הדברים, כלומר בין חובת המחאה שלו באמירה ובמעשה כלפי הממשלה, ובין הכרח הישיבה בסדרי

תפילתה, להמשיך להתפלל ולומר את נוסח התפילה בשלמות ובדקדוק. אכן לעניין מה שאנחנו עסוקים בו, בבירור שיטת הרב, הרי שמו"ר הרב אברהם שפירא זצ"ל בתוקף הנהגתו, ומתוך יחסי החיבה והכבוד ההדדיים ביניהם, הורה להמשיך ולהקפיד באמירת התפילה לשלום המדינה, ובדווקא ובדקדוק הנוסח כפי שנתקן לראשונה ע"י הרה"ר לישראל מיסודה, ללא שינוי.

יחס זה של הרב כלפי התפילה לשלום המדינה, בנוי היה כמובן, על גישתו היסודית ביחס למדינת ישראל והקמתה, יחס וגישה אותה ביטא פעמים רבות. במאמר שפורסם בעיתון "הצפה" לכבוד יובל חמישים לפטירת מרן הרב (ערב ראש השנה תשמ"ו), בהתייחסו לצדקת דרכו של מרן הרב זצ"ל, כתב מו"ר:

"הכל רואים היום למפרע כמה צדק בהשקפותיו על בעיות שדורו התחבט בהן, מהן המאבק הרעיוני והמעשי על ארץ ישראל, עלייה מהגולה והתיישבות בא"י. היו גדולים שטענו כי ודאי א"י היא חלק מהאמונה היהודית אבל אנו נבוא לשם עם משיח צדקנו. והראייה טען והטיף שיטובה הארץ גם כיום ברוחניות ובגשמיות. היום אנו יודעים מה הכריעו בפמליא של מעלה. הגולה באירופה נשרפה וכאן בא"י, ארץ חמדה, יחמדת עליונים ותחתונים, כמ"ש הגר"א ("אגרת", "עלים לתרופה"), נוסדה מדינת היהודים עם למעלה משלושה מליון יהודים, כ"י. א"י כיום היא מקום התורה העיקרי של כלל ישראל. **אין לתאר כיום כלל ישראל בלא מדינת ישראל**" ("מורשה", עמודים קפב-ג).

ד

תלמידי הישיבה, ובהם תלמידי חכמים מובהקים מתלמידי הרב, הפזורים במרחבי ארצנו, היו פוקדים את הרב מידי פעם בהצעות לשינוי נוסח התפילה ותיקונה לפי הבנתם, ולפי צורכי הציבור בתוכו הם חיו. מעניין הדבר שע"פ רוב, לא התנגד הרב להצעות שינוי בנוסח התפילה, וכל מיני נוסחים שונים שניתקנו בכל מיני מקומות מושבותיהם של ישראל, מעידים עליהם מתקניהם עדות אמת נאמנה, שזכו לקבל את ברכת הרב והסכמתו לשינוי ולתיקון. עם זאת ניכר היה בהנהגתו ביחס לעניין זה, שחילק הרב בין מעשיהם של עדות וקהילות פרטיות הנוהגות כן לעצמם, וע"פ הבנתם ובהדרכת תלמידי חכמים העומדים בראשם, לבין האחריות הכלל ישראלית של מנהג ישיבת 'מרכז הרב'. אחרי כל ההצעות והתיקונים האלו נשאר הרב דבק בתוקף בעמדתו, כלפי דקדוק הנוסח הנאמר בישיבת 'מרכז הרב' בלא שינוי מנוסח הרה"ר לישראל.

שינוי אחד בלבד הנהיג הרב להיעשות בישיבה ממה שנהגו בה בתחילה, והוא, שלא תאמר עוד התפילה ע"י החזן אחרי ההפטרה ויחד עם תפילת יקום פורקן. אלא ע"פ הבנתו את דקדוק התקנה, וכפי שמופיע בנוסח תקנת הרה"ר בתחילת פרסומו בעיתונות בא"י, וע"פ הבנתו את עניינה של התפילה וערכה, השיב הרב את התפילה להיאמר ע"י הגבאי על שולחן הקריאה בתורה, ובשעה שספר התורה מונח לפניו, בין קריאת התורה להפטרה. בדבריו בע"פ הדגיש הרב כי מעליותא היא לתפילה, וע"פ חשיבותה ראויה היא להיאמר דווקא אז, בפני ספר התורה, בשעה שמבקשים מלפני הקב"ה בקשת רחמים מיוחדת, ומתפללים על החולים, שהרי היא עת רצון ושעת סגולה. וכך אכן נהוג בישיבה ע"פ הוראתו מאז.

גם הקפדתו זו מבוארת מתוך יחסו היסודי לשלטון היהודי במדינת ישראל, הקבע וקיים על אף חסרונותיו הרוחניים, וכמו שנתברר בדאיון שהתפרסם עמו, בביטאון 'מורשה' בשנת תשל"ה:

"כל האמור אינו קשור בשאלה שיש בה חילוקי דעות ביחס לאתחלתא דגאולה בימינו, כדעת גאוני קדמאה ורוב רבני ישראל בזמן הקמת המדינה (ראה בספרים ל"נתיבות ישראל" ו"התקופה הגדולה"). על כל פנים מלכות ישראל בארץ ישראל נתכוננה מחדש. מלכות ישראל פירושה כמשמעותה: מלכות שראשיה הם יהודים, זרע אברהם יצחק ויעקב, ולא גויים. שלטון גויים הוא גלות, ושלטון יהודים - יהיו מי שיהיו - הוא ביטול הגלות. **גם אם יצביעו על פגמים בחיים הרוחניים, וגם אם יש זמיון לחטאים שנזכרו בבית ראשון ושני, כמו עבודה זרה ושנאת חנם, הרי לעולם זו מלכות ישראל, ותפארת ישראל קיימת.** ועיין לשון רש"י סנהדרין דף צז ע"ב: "עיקר כבודם ופארם שלא שלטה בהם אומה" - בחלק מבית שני" ("מורשה", עמוד קמב).

ה

בשנים האחרונות זכיתי לברור מיוחד ביחס לתפילה זו, כאשר ערכתי חיבור שהוא פירוש לתפילה לשלום המדינה, ברור המילות ותוכנם, וניסיון ליתן כוונה של אמת בתפילה זו שתיקנה לנו הרה"ר לישראל. את החומר שכתבתי ואספתי מסרתי לידי הרב לעיונו ולקבלת ברכתו והסכמתו לפרסום הדברים. כשנקראתי לרב, לתומי חשבתי שצפוי אני לקבל יהסכמה כתובה לדברים. ולהפתעתי (ובאותה שעה גם לצערי) נמנע הרב מלכתוב הסכמה בכתב, אך מתוך כך זכיתי

להיכנס לפניו ולשמוע דבריו ביחס לתפילה זו. ואלו היו דבריו אלי ביחס לבקשתי ממנו, ראשית היתה עצתו האישית, הידועה מקדם, להימנע כל מי שמחבר חיבור תורני על מנת להפיצו ברבים, מלהקדים דרשות ופירושי תפילות לביורוי הלכה וחקרי סוגיות בש"ס, וכמו שהיה מספר על בעל ה"אור שמח" ביחס לחיבורו לתורה ה"משך חכמה", זו כמוכן היתה הערה חשובה, אך לא היתה נוגעת לתוכן החוברת. ביחס לתוכן החוברת עצמה העיר הרב, שלתפילה, ופירוש לתפילה אין צורך ב"הסכמה" וכי יעלה על הדעת, שאל הרב, שאתן הסכמה לתפילת שמונה עשרה? התשובה הפתיעה אותי, וכי הרב משווה בין תקנת התפילה לשלום המדינה לתפילת שמונה עשרה שהיא מתקנת אנשי הכנסת הגדולה, ואכן אזרתי עוז ושאלתי על זה, והוא ענה לי שלעניין ההסכמה המבוקשת אין זה משנה כי גם זה מיגדולים, כלשונו. נבוכותי ושאלתי אם כן, האם להימנע מלפרסם את החוברת בלא הסכמת הרב, ובעצם שאלתי האם שלילת ה"הסכמה" היא גם שלילת רשות או אי הסכמה לתוכן הדברים? ועל כך נעניתי מהרב ב-"אדרבא, חלילה, תפרסם ותצליח!" ובירכני בברכת הצלחה בחום רב.

ע"פ הרגשת הצורך מצידי וע"פ בקשת רבים, פרסמתי אכן את החוברת לאחר כמה שבועות, אך נמנעתי מפרסום כל הסכמות (גם כאלה שכבר היו באותה שעה תחת ידי). מסרתי חוברת אחת במתנה לידי הרב, הרב קיבל ממני את החוברת בחיבה ובחיוך, ושוב בירכני בהצלחה, וב"ישר כח" ובאיחולים שתתקבל החוברת באהבה בציבור. הוא עצמו טרח ועיין בחוברת, ואף היתה מונחת על שולחנו למשך זמן מה, כמו ששמעתי מבאי ביתו של הרב.

ו

אכן דעת הרב היתה ברורה ומוצקה, ביחס לתפילה לשלום המדינה, שהיא ביטוי לכיוון ולדרך שאנו אווזים בה, ואותה למדנו מרבותינו, שיש בדרך זו הכרזה גדולה ואמונה גדולה בציפיית הישועה, עליה אנחנו מצווים, ועליה אנחנו מתפללים. כמו כן סבר הרב, ביחס לתפילה לשלום המדינה, שהיא מפעלה של הרה"ר לישראל, כלפי עם ישראל כולו, לכוון את מבטו ומחשבתו של עם ישראל בזמנים אלו, של קיבוץ גלויות ובניין הארץ, כלפי שמיא. בייחוד בישיבת "מרכז הרב" ראה הרב לנכון לבטא הכרזה זו בגאון ובכבוד גדול כראוי. בתפילה זו, לדעתו של מו"ר, מתבטאת התחדשות והעמקת האמונה שלנו ביחס למדינה, ולקריאת שם הקודש עליה, כמו גם על כל ימי העלייה המיוחדים האלה שבתוכם אנו נמצאים. דעת הרב נתבררה ביחס למדינה ולגודל נוראות ימי התקופה במקומות רבים, וההקפדה בעניין התפילה לשלום המדינה היתה אחת מהביטויים

הממשיים והמעשיים לתפיסת עולמו זו, ולא לחינם הכריז גם הרב יעקב רוזנטל שליט"א ידידו של מו"ר הרב, בשעת לווייתו של הרב, כי לכולנו ראוי לומר בפה מלא ובלא מורא שאכן תקופתנו היא "ראשית צמיחת גאולתנו".

זה לשונו של הרב רוזנטל שליט"א בהספדו לרב בפניו, בהיכל ישיבת "מרכז הרב" בחול המועד סוכות התשס"ח, בשעת לווייתו, כפי שנתפרסמה בחוברת ההספדים לרב.

"ועוד דבר, "ומעונתו בציון" מלבד התורה הוא אהב את ציון, אהב את ירושלים, אהב את ארץ ישראל, ומותר להגיד אהב את מדינת ישראל, שאנחנו חייבים להתפלל שהיא "ראשית צמיחת גאולתנו" ולא להתחכם ולעשות דריידלך ולא להיבהל משום גולם. הדרך הנכונה היא הדרך של ר' אברום. "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון" (ויהי בנסוע הארון", חוברת הספדים על מו"ר הרב, עמוד יד, ועיין עוד הרחבה בשיטתו המקיפה של מו"ר הרב זצ"ל ביחס לימי גאולה אלו, בספר "אתחלתא היא", בעריכת הרב יצחק דדון, חלק ב, עמודים שצו-תיא).

תוקף הכרעתו זו של הרב כלפי התפילה לשלום המדינה, עם האדיקות באמירתה בדקדוק תקנתה ע"י הרה"ר לישראל, הם מאבני היסוד לשיטתו העמוקה ומלאת האמונה של מו"ר הרב זצ"ל ביחס להתחדשות דורותינו אלו, והיא ביטוי להדרכתו את תלמידיו ביחס למהלכי ימינו אלו, מאז ולדורות.